

ARAGÓNIAI KONSTANCIA A SPANYOL TÖRTÉNETÍRÁSBAN

Imre király és aragóniai Konstancia házassága, ennek körülményei meglehetősen ismeretlenek a magyar medievalisztika előtt. A *Magyarország története* 1/2 kötete, amely e kérdésben az eddigi ismereteket összefoglalja, úgy tudja, hogy „Lehet, hogy Imrét [ti. házasságát, A. Á.] II. Alfonz aragón király leányával, Konstanciával pápai közvetítésre még III. Béla szorgalmazta, ha a frigyet *később, 1200 táján kötötték* is meg.” [kiemelés tőlem, A. Á.] Megtudjuk azt is, hogy „Konstanciával együtt aragóniaiak is érkeztek Magyarországra”. A kötet szerint Konstancia kisfiával, Lászlóval 1205 tavaszán hagyta el az országot, majd „1205. május 3-án osztrák földön számkivettként meghalt a négyéves László király”.¹

Konstancia személye élénken foglalkoztatta a Barcelonában élő magyar hispanista, Brachfeld Olivér képzeletét is, aki úgy tervezte, hogy Árpád-házi Jolántáról írt könyve² után Konstancia életrajzát írja meg. Erre nem került sor, de az 1957 októberében Barcelonában kiadott *Magyarország története* című könyvében³ összefoglalta mindazt, amit erről tudott. Kitűnik, Brachfeld valójában nem kutatta Konstancia történetét aragón, katalán forrásokban, ezért ezek az oldalak a magyar történettudomány ismereteit reprodukálják.

Mindenesetre: érdemes a spanyol historiográfia és az eddig publikált spanyol oklevelek áttekintése, mert sok új adatot, s nem kevés fejtörést okozó új problémát is felvetnek a magyar medievalisztika számára.

*

A 14–15. századi aragón–katalán középkori források II. Alfonz (1152–1196) három fiáról és három leányáról tudnak.⁴ Zurita az első, aki rendet tesz és a három fiú mellett négy leányról tesz említést:⁵ Péter (Pedro, Pere), Alfonz és Fernando (Fernán) mellett a negyedik gyermek éppen az első leány, Konstancia, öt Elionor, Sancha (Sança) és Dulce (Dolça) követték.

Az első fiú, Péter születése biztos: 1177.⁶ És az is biztos, hogy II. Alfonz halálakor (1196) már mind a hét gyermek élt. A többi gyermek infáns születése bizonytalan, de a katalán–aragón történetírás Konstancia születését 1189-re teszi,⁷ egyebek mellett II. Frigyes, a második férj életkorához (1192. december 24.–1250. december 12.) kapcsolva: Konstancia öt évvel volt idősebb második férjénél.⁸ Mindenesetere, magam úgy vélem, hogy a bizonytalanság fenntartása e kérdésben azért valamennyire indokolt. Inkább az biztos: 1186 előtt és 1189 után nem születhetett Konstancia. A gyermek infánsokról keveset tudni. Először az atya, II. Alfonz 1194-ben készült végrendeletében említődnek: név szerint a fiúk, s a leányok név nélkül. E dokumentum azonban messzeható kérdés vet fel: a pestisjárvány iszonyatának hatása alatt születő végrendeletben ugyanis II. Alfonz – a hispániai koronák történetében először – úgy dönt, hogy ha fiai meghalának vagy nem lennének fiú utódaik, a leányok – sorrendben – örököljék a grófi és a királyi (aragóniai) koronát.⁹

A spanyol alkotmánytörténet nagy fejezete ez, s mindenesetre egyet bizonyít: Konstancia mint legidősebb hercegnő jelentősége – európai koordináták között is – felértékelődött.

Konstancia neve 1196-ban többször is említődik az aragón–katalán oklevelekben. Először II. Alfonz kiegészítő, új végrendeletében (1196 áprilisában) említi „nagyobbik leányát” és 6000 aranyat hagy reá, a három kisebb hercegnőre pedig 20 000 aranyat.¹⁰ Viszont Sancha királyné, a sijenai (Sixena, Sigena) kolostor ügyei kapcsán 1196 októberében Daracában kelt oklevelében már mint „filiam, meam Constantiam, reginam Ungarie” említi.¹¹ A házassági szerződés eszerint 1196 közepén kerülhetett megkötésre a két korona között.

A házasságba tehát egy gyermek hercegnő lépett, talán 7 évesen, akit királyi atyja által megbízott udvaroncok és trubadúrok kísértek el. 1196 és 1202 között nem is említődik Konstancia neve az aragón oklevelekben – nyilvánvalóan, hiszen ez időben Magyarországon tartózkodott.

*

Zurita, a 16. századi aragón történetíró évkönyveiben a Korona korábbi forrásait, krónikáit és európai forrásokat is hasznosítva igyekezett Aragónia reális történetét rekonstruálni. Ő az, aki – mint említettük – már II. Alfonz négy leányáról ír,¹² s pontosan rekonstruálja e kor fontos részleteit is. Évkönyvében van azonban egy meghökkentő passzus. Zurita leírja, hogy Konstancia királynénak Imre királytól, a magyar évkönyvekből kitetszően, egy fia maradt, akit Lászlónak hívtak, s aki csak néhány hónapot élt; „mindazonáltal Rodrigo érsek megerősíti, hogy e házasságból semmilyen gyermek sem született”,¹³ jegyzi meg. Ez erőteljes és egyértelmű állítás, hiszen Zurita a kortársra, a leghíresebb és leghitelesebb hispán krónikásra, Rodrigo Jiménez de Radára, Toledo érsekére hivatkozik.¹⁴ Rodrigo érsek annál is fontosabb tanú, hiszen 1208–1209-ben, amikor Konstancia és II. Frigyes, Szicília királyának házassága végre sínre került, maga is Rómában tartózkodott. A nagy kortárs krónikás ezt írja: „Konstancia, a király leánya, Magyarország királyával házasodott össze; és mert férje, *gyermek nélkül*, elhalálozott, visszatért Aragóniába...”.¹⁵ [kiemelés tőlem, A. Á.]

Az, hogy a kortárs hispániaiak úgy tudták, Imrének és Konstanciának nem volt gyermeke, meglehetősen meghökkentőnek tűnik. Gondolhatnánk ugyan arra, hogy III. Ince és a Vatikán, aki és amely II. Frigyesel akarván összeházasítani a megözvegyült Konstanciát, igyekszik „elfeledkezni” a meghalt Lászlóról (aki Zurita magyar eredetű ismeretei szerint csupán néhány hónapos volt), hogy a házassági szerződés körül ne támadjon esetleg zavar. Ám van néhány tény, amely erősíteni látszik ezt az állítást – ez pedig mindenekelőtt Konstancia életkora. A gyermekáldást, a csecsemő Lászlót ugyanis egy gyermek királynéval kell elképzelnünk. A *Magyarország története* szerint négyéves királyként halt meg László 1205-ben; ha ez így lenne, a királyné, Konstancia *legfeljebb* 11–12 éves lett volna. Ez tehát nem valószínű!

Gondjaink azonban ezzel csak kezdődnek! Az aragón–vatikáni oklevelekben ugyanis olyan levélváltásra bukkantunk, amelynek értelmezése a magyar történészek komoly feladata lesz.

Az oklevelek arról szólnak, hogy III. Ince pápa és az immár özvegy anyakirályné, Sancha arról váltottak leveleket 1202-ben, hogy Konstanciát – még él (?) a férj, Imre király! – II. Frigyeshez kellene adni feleségül.¹⁶ Ha e levélváltás hiteles – és a spanyol

történészek és levéltárosok szerint az –, csupán a kisebbik kérdés az, hogy e levelek alapján legalábbis nagyon valószínű, hogy sem III. Ince, sem az anya, Sancha királyné nem játszottak volna el e gondolattal *komolyan*, ha ez időben Konstanciának már gyermeke lett volna. S mert ilyen levélváltásra 1204 közepén ismét sor került, vélhetően még ekkor sincs tudomásuk Konstancia gyermekéről. A komolyabb kérdés inkább az: mi történhetett 1202 körül a magyar királyi udvarban, hogy e levélváltásra sor került, és ennek az új házasságnak a gondolata egyáltalán megszületett 1202 közepén?

S mi az oka annak, hogy 1204 augusztusában a pápa II. Péter aragón királynak, Konstancia bátyjának Lateránból írt levelében ismét megemlíti, hogy Rómában Frigyes képviselőivel tárgyalni fog a Konstanciával történő házasságról – ugyancsak még Imre király életében¹⁷ (a magyar historiográfia szerint 1204-ben halt meg Imre). És tudjuk: II. Péter aragón király 1204-es római útjának – saját megkoronázásán túl – ez volt másik fő célja.¹⁸ Fontosnak tartjuk azt is megjegyezni, hogy Zurita korábban idézett, meglepő információja azt illetően, hogy a Frigyessel házasságra készülő Konstanciának nem volt Imre királytól gyermeke – ugyancsak az 1204-es év eseményeinél található. Zurita, forrásai alapján, tehát a házasság aktív előkészítését erre az évre teszi.¹⁹

Az ellentmondás, mely az adatokban rejlik, feloldható lenne, ha azt feltételeznénk, hogy 1202-ben, amikor a Pápa és Sancha közötti levelezésben az új házasság terve felmerül, Imre király már nem él. S meg kell jegyezni, hogy a késői, a 16–17. századi spanyol források így is tudják: eszerint Imre 1200-ban vagy 1201-ben halt meg.²⁰ Mindenesetre, a vatikáni–aragón okmánytár III. Incére vonatkozó iratanyaga, amit Demetrio Mansiulla bocsátott közre, az 1202–1204-es magyar, illetve magyar–vatikáni ügyek újragondolására kényszerít, további kutatásokat és a két történetírás forrásainak szembesítését is igényelve.

*

II. Frigyes, Szicília királya és Konstancia házassági szerződése 1208 augusztusában kötött: a király tizennégy, a királyné tizenkilenc éves.²¹ Egyébként ebben az évben tűnik fel gyakran Konstancia neve ismét az aragón–katalán oklevelekben; hol bátyja, II. Péter, hol anyja, Sancha királyné által kiadott okleveleken a tanúk aláírásai között: „*donna C. illustris regina Sicilie*”.²² S olykor mellette egy hölgy neve is felbukkan: Kataliné, aki-ben magyar udvarhölgyet gyaníthatunk.²³ Az ifjú özvegy magyar királyné tehát bátyja udvarában állandóan úton volt, illetve anyjával Sijena kolostorában élt.

A sijenai kolostor történetét megíró Mariano de Pano viszont korábbi adatokat is talált. Azt írja: Konstancia már 1205. május, június, július hónapokban Sijena kolostorában tartózkodott Sancha királyné és a szépséges Mária de Montpellier, II. Péter feleségének a társaságában. Pano adatai ugyancsak meggondolkodtatóak. Eszerint egy II. Péter által 1207 októberében kiadott oklevélben való első feltűnése a sijenai kolostorban élhetett Konstancia – vélhetőleg előző, viszontagságos és zaklatott éveit pihente ki az alig felnőtt özvegy magyar királyné.²⁴ Mindenesetre, amikor 1208 novemberében Konstancia édesanyja, Sancha királyné meghalt, a királyi leány már nincs a ravatalánál: úton van immár Szicília felé királyi testvére, II. Péter és másik bátyja, Alfonz társaságában.²⁵ Neve azonban még fel-felbukkan a sijenai kolostor archívumában őrzött oklevelekben: 1208 októberében például Péter király adománylevelében, hasonlóképpen 1212 áprilisában, amikor Sijenába írt négy levele említődik.²⁶

A még fiatal királynő, Konstancia 1222-ben halt meg Catániában, földi maradványait a palermói székesegyházban található szép, domborműves márvány szarkofág őrzi.²⁷

Az olvasót és a kutatót az elmondottakon túl egyaránt az foglalkoztathatja: a politikának miféle ördögi mechanizmusa az, mely a gyermek királynő személyével az európai magyar diplomácia sakkjátékában ilyen hidegvérrel – vélhetőleg annak tudta nélkül – nemes „gyalogként” számolt. Milyen ez időben az európai politikai erőter, illetve hogyan változott ez Konstancia rövid élete alatt? Vajay Szabolcs itthon nem ismert tanulmányában, amikor II. Alfonz, az aragón–katalán királyi atya családfáját kikutatta, arra a következtetésre jutott, hogy Alfonzt (össz), „európai gondolkodás” jellemzi, családja, elődei tudatos építkezésének eredményeként, egész Európát behálózta. A latin mellett véreben enyhe germán, többféle mediterrán, normann, longobárd, olasz komponenssel; feleségben, Sanchában viszont erős és tiszta az „ibér” jelleg, német, szláv és altájai elemmel vegyítve. Konstancia Imrével kötött házassága pedig új, magyar elemmel gazdagította a családot, mondja Vajay az aragón történészek VII. kongresszusán tartott előadásában.²⁸

Úgy vélem azonban, hogy ezek csupán az általános paraméterei a feltörekvő katalán–aragón uralkodóháznak, és tudatos családi építkezést Alfonznál természetesen feltételezhetünk is.²⁹ Keresnünk kell azonban a konkrétabb, közvetlen motívumokat is, amikor arra keresünk választ: II. Alfonz miért éppen Magyarországon keresett férjet nagyobbik leányának. A választ minden bizonnyal a katalán–aragón hatalmi ambíciók felől kell–lehet megközelíteni. Abban a spanyol historiográfia egyetért, hogy II. Alfonz és fia, II. Péter (Pedro II.) között egy politikai-orientációs váltásnak lehettünk tanúi. II. Alfonz, mint elődei, elsősorban egy „szárazföldi” birodalom építését ambicionálta. Ferran Soldevila egy „occitán” nagyállam ambícióját mutatja be Alfonznál. Alfonz egy Pireneusokon „túli” – tehát a mediterrán térséget az Atlanti-óceánnal összekötő „imperio pirenaicomediterráneo” ambícióját mutatja.³⁰ Ez a politika szükségképpen a tenger nélküli Aragónia szerepét tette centrikussá, s nem volt sikertelen. Ehhez természetesen gyermekeinek házasságait is felhasználta. Konstancia, a legidősebb leány kiházásítása a III. Béla alatt tekintélyt kivívott Magyar Királysággal való (stratégiai) jó kapcsolat és támogatás kalkulációját jelenthette.³¹

II. Péter alatt viszont a felemelkedő katalán–aragón állam orientációváltásának vagyunk tanúi: a Korona figyelme, elsősorban a katalán kereskedők hatására, Itália, Észak-Afrika és általában a tenger és a mediterrán kereskedelem felé fordult. Ez az irányváltozás nem volt független a német–római császárság és általában Németország itáliai expanziójától és a pápaság, különösen a dinamikus és fiatal új pápa, III. Ince ambícióitól és érdekeitől. Ahogy Konstancia és Imre házassága pápai biztatásra jött létre, a kulisszák mögött a III. Ince és Sancha konspirációja hasonlóképpen a pápa kezdeményezését és aktív érdekelttségét mutatta. A Konstancia és Frigyes közötti lehetséges házasságnak azonban (az előzetes titkos tárgyalásoknak) volt egy meglepően pikáns–morbid aspektusa: amennyiben a házassági szerződés után – de a házasság előtt – Frigyes meghalna (emlékezzünk: a gyermek szicíliai király fogságban van), Szicília koronája az aragóniai házra szállna.³²

Konstancia tehát, mint európai kortárs királylánytársai, a dinasztikus hatalmi küzdelmek eszköze, s az legfeljebb kultúrtörténeti adalék, hogy Szicíliaába ő és kísérete vitte el a kifinomult aragón költészet és udvari ízlést,³³ s ebben a pestisjárványoktól és éhség-ciklustól, valamint az albigensek és valdensek keltette nyugtalanságtól szenvedő Mediterráneumban a szépséget – és ahogy Soldevila írja –, a katalán asszonyok „nőiességét” (feminidad) és érzékenységét vitte Szicíliaába,³⁴ ahogy 14 évvel korábban talán valamit elhozott ebből udvaroncai révén az első férj, Imre udvarába is.

Jegyzetek

- 1 Magyarország története. Budapest, 1984. 1269–1272. E fejezeteket *Kristó Gyula* írta.
- 2 *Brachfeld F. Olivér*: Árpád-házi Jolánta, Aragónia királynéja. Szeged, 1993 (Fordította Csikós Margit, Előszót és a jegyzeteket készítette Anderle Ádám). A JATE Hispanisztika Tanszékének kiadása. A kötet spanyolul 1942-ben jelent meg Barcelonában. Második kiadása 1951-ben, katalán nyelvé változata 1991-ben jelent meg.
- 3 *F. Oliver Brachfeld*: Historia de Hungría. Barcelona, 1957. 83–90.
- 4 Crónica de San Juan de la Pena. (ed.) *Antonio Ubieta Arteta*. Valencia, 1961. 131.; *Jaime Domenech*: Crónica. (ed.) *Pedro López Elum*. Valencia, 1975. 79.; *Bernat Desclot*: Crónica. I–V. vols. Barcelona, 1949. II. kötet, 6. oldalon ír II. Alfonz három fiáról és három leányáról; Dulce-t (Dolça) nem említi, hasonlóképpen, mint az előbb említett krónikák. II. Alfonz életére lásd *J. Caruana*: Itinerario de Alfonso II de Aragón. In: Estudios de Edad Media de la Corona de Aragón, VII. k. Zaragoza, 1962. 73–298. Egyébként ebben az igen részletes életrajzban semmilyen utalás nincs a gyermekekről; a fennmaradt oklevelek alapján készült *itinerario* konkrét ügyekben készült döntések oklevéllenyomatai alapján született. II. Alfonz genealógiáját Vajay Szabolcs készítette el. *Szabolcs de Vajay*: La síntesis europea en el abo-lengo y la política matrimonial de Alfonso el Casto. In: VII. Congreso de la Historia de la Corona de Aragón. Barcelona, 1962. 269–299. Vajay megemlíti ugyan Konstancia és Imre házasságát, de nem foglalkozik a kérdéssel. Lásd még *Jordi Ventura*: Alfons „El Cast”. El primer comte-rei. Barcelona, 1962; *José M. Lacarra y de Miguel*: Alfonso II. El Casto. In: VII. Congreso ... 95–129.
- 5 *Geronimo Zurita*: Anales de la Corona de Aragón. Libro II. Valencia, 1967. 130–131.
- 6 *Percy E. Schramm-Joan F. Cabestany-Enric Bagué*: Els primers comtes-reis. Ramón Berenguer IV., Alfons el Cast, Pere el Catolic. Barcelona, 1960. 104.
- 7 II. Alfonz 1194-es végrendelete alapján feltehető, hogy Péter és Alfonz infánsok között négy év a korkülönbség; s a harmadik fiú, Ferdinand (Ferran) születését 1184-re teszik. A leányok születése bizonytalan, Konstanciáét leszámítva, őróla a nagy katalán enciklopédia úgy adja meg az évszámokat: „Constancia d Aragó (?1189–1223, Catània)”. Lásd: Gran Enciclopèdia Catalana Vol. 5. Barcelona, 1973. 525. A nagy spanyol történeti szótár 1223-ra teszi Konstancia halálát, születési időpontjára azonban nem ad évszámot. Lásd: Diccionario de Historia de España I. k. Madrid, 1979. 948. Lásd még II. Alfonz gyermekeire *Jordi Ventura*: Alfonz „El Cast”. 267.; *Victor Balaguer*: Historia de Cataluña y de la Corona de Aragón II. k. Barcelona, 1861. 65–68.; *Antoni Rovira i Virgili*: Historia de Catalunya. Bilbao, 1977. IV. k., 416., 440., 449.; *P. E. Schramm* i. m. 103. (Schramm közli, Pedro Tarragónában született 1177-ben.)
- 8 A francia *MOURRE*: Dictionnaire encyclopédique d'Histoire III. k. Paris, 1978. Bordas, 1939. ad II. Frigyes életéről gazdag adatsort. Részletesen ír erről *Joaguín Miret y Sans*: Itinerario del Rey Pedro I. de Cataluña, II en Aragón. In: Boletín de la Real Academia de Buenas Letras de Barcelona III. k. Barcelona, 1905–1906. 446–447. oldalon, aki azt mondja: Frigyes 14, a feleség, Konstancia „legalább” 19 éves.
- 9 A végrendelet szövegét közli: Procesos de las antiguas cortes y parlamentos de Cataluña, Aragón y Valencia. IV. k., Barcelona, 1849, 407–411. Megjelent Alfonz végrendeletének szövege a Documentos ineditos del Archivo de la Corona de Aragón. IV. kötetében, Barcelona, 1846. 393–411. A végrendelet jogtörténeti jelentőségéről lásd *Alfonso García Gallo*: El Derecho de la sucesión del trono en la Corona de Aragón. Madrid, 1966. 70–73. (a női öröklés kezdete kapcsán). A szerző is közli a végrendelet teljes szövegét (Apéndice 7). A pestisjárvány hatását a végrendelet megszületésében *V. Balaguer*: Historia de Cataluña, III. k. Madrid, 1886. 73. oldalon tárgyalja.
- 10 *Agustín Ubieta Arteta*: Documentos de Sigena. 4. Valencia, 1972. 55–56. 22 sz. oklevél.
- 11 Uo. 58. (25. sz. oklevél) Meg kell jegyezni, hogy az aláírás évszáma „in mense octobris, era Ma .CCa. XXXa IVa”, azaz az ekkor még élő hispán időszámítás „Era de España” szerint kelt, amely 38 évvel több, mint az „anno Domini”. E kor okleveleiben egyébként gyakran keveredik a két időszámítás, illetve ugyanazon a dokumentumon mindkét számítás megadják.
- 12 *Zurita*: i. m., Libro II., 130.
- 13 Uo. 140.: „Trátabas en la misma sazón por medio del Papa matrimonio entre Federico, rey de Sicilia y Doña Constanza, hermana del rey [ti. II. Péter], reina de Hungría, por la muerte de Emerico, su marido, del cual, según en los anales de Hungría parece, quedó en hijo, que se llamó Ladislao, que vivió pocos meses, puesto que el arzobispo don Rodrigo afirma que de aquel matrimonio no hubo hijos ninguno.”

- 14 Életére lásd *J. Gorrosterrazu*: Don Rodrigo Ximénez de Rada, gran estadista, escritor y prelado. Pamplona, 1925.; *M. Ballesteros Gaibrois*: Don Rodrigo Jiménez de Rada. Madrid, 1935. Korszerű, tudományos értékelést *Juan Fernández Valverde* ad, aki Rodrigo Jiménez de Rada műveit lefordította spanyolra és kiadta. Lásd: *Rodrigo Jiménez de Rada*: Historia de los hechos de España. Madrid, 1989. Latin nyelvű krónikájának eredeti címe De rebus Hispaniae; de Historia Gothica, illetve Crónica de Toledo néven is ismert. Hosszú élete során a navarrai pap (1170/80–1247) tanult Bolognában és Párizsban, a 13. század első éveiben tért vissza a félszigetre. 1208-ban már Toledo érseke. 1208–9-ben Rómában van, hogy támogatást szerezzen a mórok elleni reconquistához; a Los Navas de Tolosa-i győzelemnek (1212) nemcsak egyik fő előkészítője és szervezője, de részese is a csatának. Azon kevesek közé tartozik, akik a széttört Hispániát egységben szemlélik, s kortársként minden félszigeti eseményt igyekeznek pontosan megörökíteni.
- 15 „Constanza, hija del rey, casó con el rey de Hungría, y al morir *su marido sin hijos* [kiemelés tőlem, A. Á.], regresó a Aragón...” *Jiménez de Rada*: i. m. 224. A latin eredeti szerint, amikor az érsek Sancha gyermekeiről ír (egyébként ő is három fiúról és három leányról tud: „tres filiaias, Constanciam, Alienor, Sanciam” nevét említi), jegyzi meg: „Constancia filia regis regi Ungarie fuit nupta, et uiro mortuo sine prole in Aragoniam est reuersa, quam rex Petrus frater eius dedit in uxorem regi Sicilie Frederico qui fuit postea imperator”. *Roderici Ximeni de Rada*: Opera Omnia. Pars I. Turnholti, 1984. 181.
- 16 *Demetrio Mansilla*: La documentación pontificia hasta Inocencio III. (965–1216). Roma 1955.; Monumenta Hispaniae Vaticana. Sección: registros, vol. 1. A pápai levél 1202. június 5-én Lateránban kelt, melyben III. Ince Jakab nevű rokonát és marsallját tájékoztatja az aragón uralkodóktól Konstancia és Frigyes házassága ügyében kapott válaszáról, és instrukciókat ad neki ebben az ügyben. *Mansilla*: i. m. 282–283. Mariano de Pano a sigenai kolostor levéltárában talált e témában 1202-ből két bullát III. Incétől: az egyik 1202. július 5-én, a második 1202. november 1-jén kelt. Az első levelet spanyol fordításban közli *Pano*: „Desde el palacio de Latrán se dirige a los Arzobispos, Obispos, nobles, varones, Condes y familiares, – haciéndoles saber como ha recibido Cartas del rey de Aragón y de su illustre madre la reina Doña Sancha, en las cuales prometen estar dispuestos para el casamiento de Doña Constanza con Federico de Sicilia.” Az okmányban szó van arról, hogy küldenek kétszáz lovatog Frigyes védelmére, s hogy Sancha Itáliába utazik 400–500 lovaggal, hogy ezt az ügyet elrendezze. *Bonifacio Palacios Martín* a Mansilla és a Pano által közölt okleveleket felhasználva írja: „Las negociaciones debieron començar muy pronto, *antes de 1202* [kiemelés tőlem, A. Á.], según se desprende de una carta del pontifice a su mariscal Jacobo... en la que le da instrucciones para aclarar ese asunto.” I. m. 39. Vö. még *Mansilla*: i. m. 282–287.
- 17 *Mansilla*: i. m. 339. Miközben 1204 áprilisában II. Péter Toulouse gróffjával és öccsével, Alfonzzal politikai szövetségre lép, kölcsönös segítségnyújtást ígérve „mindenki ellen” – kivéve Kasztília és Magyarország királyait, tehát sógoraikat. Vö. *J. Miret y Sans*: i. m. 275. Arra az oklevélre utalhat, amit látott *Papp Gáborné*: Spanyolországi tapasztalatok. – Levéltári Szemle, 1976. 1. sz., 52.
- 18 *Schramm*: i. m. 115–118.; *B. Palacios Martín*: i. m. 39–40.
- 19 *Zurita*: i. m. 140.
- 20 *Casimiro Freschot* szerint Imre „keveset élt a trónon, miután 1200-ban meghalt”: Ristretto dell’historia d’Ungheria. Bologna, 1686. 33. Másik két szerző 1201-re teszi Imre halálát: Vö. *Simpliciano Bizozeri*: Ungría restaurada de Martín Gelabert. Barcelona, 1687. 9.; és *Francisco de Montalbo*: Historia de las guerras de Ungría (Imp. Pedro Copula), Palermo, 1693. 7. Mindhárom könyv Barcelonában a Biblioteca de Catalunyaában található.
- 21 1207 januárjától e tárgyban megélnékült az eszmecsere III. Ince és II. Péter király között. Lásd *Mansilla*: i. m. 381–382., 395., 398., 403. Frigyes egyébként 1207-ig fogságban volt: az erős Aragóniai Korona segítsége kiszabadításához kellett, s ezért valósult meg a régóta tervezett házasság csak 1208-ban. *B. Palacios Martín*: i. m. 39–40., 63.
- 22 *J. Miret y Sans*: i. m. 447–449.; *A. Ubieta Arteta*: Documentos de Sigena. 86–88.; *Mariano de Pano*: i. m. 103–104.
- 23 *J. Miret y Sans*: i. m. 448–449.; *Mariano de Pano*: i. m. 103. Lásd még *María África Ibarra Oroz*: Neuvias aportaciones para el Itinerario de Pedro El Católico. In: VII. Congreso de Historia de la Corona de Aragón. Barcelona, 1962. 77.
- 24 Erről és a kolostorban folyó életről *Mariano de Pano* könyvében találhatunk szép fejezeteket, különösen a „A három királynő Sijenában” c. fejezet. i. m. 87–90.
- 25 Kíséretében lévő öccse, Alfonz pestisjárvány áldozata lett Palermóban 1209 augusztusában vagy szeptemberében. *Rovira i Virgili*: i. m. 449.
- 26 *Ubieta*: i. m. 99–100., 129–130.

- 27 *Ferran Soldevila*: Historia de España. I. kötet. Barcelona, 1952. 347 (fényképpel).
- 28 *Vajay*: i. m. 270–272. Érdemes itt megjegyezni, hogy *kasztíliai Sancha* anyja a lengyel *Rica* hercegnő, akit VII. Alfonz Kasztília királya választott feleségéül. Lásd: Diccionario. III. kötet.
- 29 II. Alfonz azonban még erősen figyel az „occitán”, közeli szomszédságra. Eleonora, második leánya ezért lett 1200-ban Tolosa (Toulouse) VII. Ramón grófjának, Raimundónak a felesége, Sancha, a harmadik leány pedig 1211-ben eme Raimundo fiának hitvese. *Gran Enciclopèdia Catalana*, 13. kötet, 125.; *Zurita*: i. m. 130–131. A Konstancia hűgának házasságára vonatkozó adatok (Eleonóra: 1200, Sancha: 1211) azonban arra is utalhatnak, hogy főleg Sancha és a legfiatalabb leány, Dulce közötti életkorbeli különbségek igen nagyok. Ezek közvetve megerősíthetik a katalán–aragón történetírás feltevését abban, hogy Konstancia 1189-ben születhetett.
- 30 *Ferran Soldevila*: Historia de España. I. kötet, Barcelona, 1952. 240–244. 9.
- 31 *J. Lee Shneideman*: The Rise of the Aragonese-Catalan Empire. 1200–1350. New York, 1970. I. kötet, VII–VIII., II. kötet, 281–303., 310–321.
- 32 *Odilo Engels*: El Rey Jaime de Aragón, y la política internacional del siglo XIII. In: X Congreso... 1231. Engels Zurita alapján említi ezt a záradékot II. Péter és a Pápa egyezségéből. *Zurita*: i. m. 105–107. Barcelona, 1963. 2 ed. I. kötet, 227.; *Palacios Martín* szerint a pápa Konstanciával Frigyes hűségét akarja biztosítani a maga számára. i. m. 39.
- 33 *Martí de Riquer*: La Poesía d’Alfons, dit el Cast. In: VII. Congreso... 123–140.
- 34 *Soldevila*: Historia de España. 244–250.